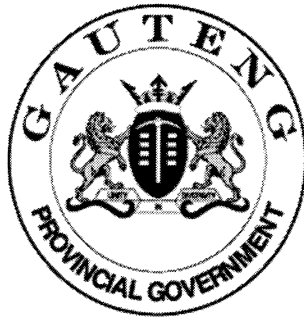

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN

OCTOBER / NOVEMBER
OKTOBER / NOVEMBER

2004

XITSONGA XA RIRIMI
RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA

Papila ra vumbirhi

HG

115-1/2

8 pages

XITSONGA FIRST LANG HG: Paper 2

COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI

NDZAWULA YA DYONDZO YA LE GAUTENG

XITHIFIKHEYITHI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ra vumbirhi)

NKARHI: 3 wa tiawara

TIMAKISI: 100

SWITSUNDZUXO NI SWILETELO:

- U kamberiwa ehenhla ka tibuku tinharhu ntsena.
- XIYENGE XA A: Xivutiso xa 1 xa BOHA, eka xivutiso xa 2 u hlawula swivutiso SWIMBIRHI NTSENA u hlamula swona.
- XIYENGE XA B: Hlamula xivutiso xin'we ntsena.
- XIYENGE XA C: Nhlawulo wa wena wu ta lawuriwa hi nhlawulo wa Xiyenge xa B. Loko u hlawule xivutiso xo leha eka B, eka C u boheka ku hlamula XIVUTISO xo koma. Loko u hlawule swo koma eka B, eka C u boheka ku hlamula xivutiso xo leha
- Tirhisa ririmi ra Xitsonga leri amukelekaka.

XIYENGE XA A
VUTLHOKOVETSERI

Xikolokolo nguvu ya Pitori: Magaisa JM:

XIVUTISO XA 1

XIVUTISO LEXI XA BOHA KU HLAMURIWA

Hlaya xitlhokovetselo lexi kutani u tsala **mongo** wa xona.

MUHLAYISI WA SWIVANDLA SWA VAFI

U vulavula na mani loko ri xile?
Vusiku byo a byi n'wi tiseri nkelunkelu?
Wo ntsengo wa mitsumbu leyi etleleke wa wu tiva?
kumbe na yena u hundzukile sirha ra le handle?
A nga chavisiwi hi marito ya vusiku byo enta?

Siku na siku u vona tinghohe tintshwa,
U valanga "purasi" rakwe bya murimi,
Loko siku ro hundza a nga vonanga nghohe yintshwa wa hlundzuka,
Wa va byela vanhu lava ngo makanyeka,
"Vuako byi tele endlwini ya Tatana?"

XIVUTISO XA 2

Hlaya swithokovetselo leswi landzelaka, kutani u hlamula swivutiso SWIMBIRHI ntsena:

- 2.1 Hlaya xithokovetselo lexi nga laha kutani u hlamusela leswi mutsari a vulaka swona hi mintila ya i) ku fika eka vii)

N'wi byele	
U n'wi hlaurile elwandle ra vanhwana, U n'wi tsavulela etikweni ra wena wexe A wu n'wi rhandza a ha rhandzeka, Mi fambile swin'we mpfhuka wo leha, Mi tlhavile maxangu hi tlhari ra vun'we	(i)
<u>U tshetshile khwati ra vuntshwa bya yena,</u> U phuja ku pfumala ni rihlanga ra mhamba, Varisi va pfumala ni khwajo ra mathumbana, Tani hi tshimbu u navisile vito raku.	(ii)
N'wi byele swihoxo swakwe; N'wi pfulele buku ya mbilu yaku, Hi yena munghana waku lonkulu, <u>Hi yena Alfa na Omega,</u> Wena na yena mi sukumbela.	(iii)
<u>Wena na yena mi vumba ro tsakama,</u> <u>Mi ta mbundzuxa ntsena hi rifu;</u> U nga n, 'wi gegi i makwenu. Tihangalase bya comela emahlweni ka yena, N'wi nyike nkarhi a ku tlhantlha a ku tiva.	(iv) (v)
<u>N'wi byele,</u> <u>Byela yena ntsena;</u> U nga byeli tata wa wena hi ta yena, Hambi makwenu kumbe nakuloni... Byela yena...	(vi) (vii)

(15)

- 2.2 Hlaya xithokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

U te vukati i khokholo ra swiphunta, A wu tshembe vununa-bya-vusati, U tshikile malembe ya peperhiwa hi tinguva ya bola; A wu famba u nga halahali u nga twi nchumu, Vunhwana byi tikundzumule byi wunguka tani hi nkunghwa.	5
Xihangalasi mana wa swikwembu! Vona miti ya vanhu i marhumbi, U mbholovisana exitikweni xa muti. Kambe a wute vukati i xisaka xa vo ke mano, Mindyangu yi ku tsandzaka ya hlayiwa.	10

U hirimumuxile mindyangu-tintshava – Maribiyeni ya masirha ya mindyangu ku tsariwile kona: “Xihangalasi mana wa swikwembu”. Vusati byi pyile ku ku lerhisa, Vukhomba byi hume moya -	15
Xihangalasi nkata swikwembu – Vumbhuri byaku i vurimba exirhombahombeni xa vununa Va nyumbululaka ka byona va hlayiwa, Lava vukhongereri bya nomo u phasa u phasile, Hambi varhangeri u va pfuxa ehansi hi mpama wa vusati.	20
Xihangalasi! Wa ha rindzele yini? U swi vonile leswi a ndzi swi vula? Vavanuna ku lo hambana ntsena muhlovo wa malebvu – Wo kota hi suluvudzu ngoma leyikulu.	25

- 2.2.1 Nyika nhlokomhaka ya xitlhokovetselo lexi. (1)
- 2.2.2 Xana ku “mbundzumuxa” i ku endla yini? (1)
- 2.2.3 Xivulwa xo sungula i xigego. Nyika nhlamuselo ya xona. (2)
- 2.2.4 Xana mutlhokovetseri u vula yini loko a ku “u tshikile malembe ya peperhiwa hi tinguva ya bola”? (2)
- 2.2.5 Kombisa rito leri kombaka leswaku “Xihangalasi” u faye mindyangu ya vanhu eka ndzimana ya vunharhu. (1)
- 2.2.6 Xana ntila wa 17 i xiga-ririmi muni? (2)
- 2.2.7 Eka ndzimana yo hetelela xana “Xihangalasi” u tsundzuxiwa yini? (3)
- 2.2.8 Xana mutlokovetseri u vula yini loko a ku “vumbhuri byaku i vurimba exirhombahombeni xa vununa”? (3)
- [15]**

- 2.3 Eka xitlhokovetselo xa “MILAWU” hlaya kutani u nyika mongo wa xona, u ri karhi u seketela hi leswi humaka eka xitlhokovetselo.

Milawu

Ndzi ta swi kotisa ku yini ku yi landzelela?
Ndzi famba bya mati ndzi nga hambuki?
A hi khume; yi tele,
Siku na siku ku tswariwa yintshwa,
Yi hundzuke swirimbana etshangaveni ra mina.

A ndzi rhambiwanga etsimani,
Swona a ndzi ta rhambiwa ndzi mani?
Siku na siku ku tswariwa yintshwa,
Ndza swi tiva swa ku tsakisa,
Ku ndzi vona ndzi khuguka ndzi wa.

A ndzi rhambiwanga etsimeni,
Kumbe ingi ndzi va tsundzuxile,
Ndzi va komba matshangava ya mina,
Ndzi va komba ni ndzilekana wa mina,
Ndza swi tiva swa va tsakisa.

Ndza hluleka ku yimbelela.
Ndzi yimba Hosana, Hosana n'wana Davhida.
Kumbe ndzi vula Amen?
Na leya khume a ndzi si yi heta,
Milawu.

Ndza ringeta ku yi landzelela,
Swona mfumo wa kona i n'wana mani?
U nga ndzi holoveri loko ndzi va ni marhengwe,
Loko ndzi dedeleka ndzi wa,
Ndzi ta va ndzi wela eku ringeteni.

Xibalo xa "Muzila" ndzi hakele khale,
Timbyana hi tona a ndzi rivele ku ti "thelela,"
Ndzi yimele ndzi xavisa xihon'wana,
U nga ndzi ngheniseli 'dekifala' ndza kombela,
I nandzu wa mani kasi?

(15)

- 2.4 Hlaya xitlhokovetselo xa "A KA HA RI NA MUTSONGA" ivi u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

A ka ha ri na Mutsonga

Vutinyungubyisi bya rixaka byi le nson'weni wa rona,
Ndhavuko i ngula ya ririmi,
Rifu ra rixaka ri le ku hehliweni ka ndhavuko,
Ncheleto wa ndhavuko i vutinyungubyisi,
Wona i mana wa ririmi.

Dyondzo a yi na nandzu,
Nhluvuko a wu onhang nchumu,
Hi wena u nga ni nandzu,
Nandzu wa ku fularhela magandzelo,
U dzuvulela vutsonga evutsongeni.

Va kwihi Vatsonga va xiviri,
Vatsonga va nghagula ni njhovo?
Va deha ni mbhobvu,
Xibetso ni nchochwana,
Byi rhengile.

Hinkwavo va hangalakile ni nkungwa,
Papa ra ntima ri va khubumetile,
U va londzotile mulondzovoti,
Sweswi va dya xidlamutana ni swikwembu,
Lava saleke i masirha ya Vatsonga.

Vatukulu vaku va ninginisa tinhloko whe Gaza,
Va tshike mafi ya vutsonga ya sengela hansi,
Va mama ni swirhodyana,
Ririmi raku ri hundzukile mbheveve,
Ri hluvuriwile vubombi ri famba ntsena.

A ka ha ri na Mutsonga wa xiviri,
Vutsonga byi le menweni ya rifu,
Hina hi vana va nkarhi,
Mandza ya ntsutsu wa chukele,
Hi swikukwa' swo hletela hi muchini.

Hi rilela mani?
Swona i nandzu wa mani?
Siku na siku hi rima hi languta,
Hi vona vutsonga byi tihlanhla,
Byi timbeya etambeni ra vutivi.

A nga kana wa xiviri,
Ngati, ngati ntsena yi vilavilaka,
Nambu wa vutsonga wu tele sava,
Vutsonga byi ngungumela ehansi,
Byi nyenga byi ya eka Makuleke

- 2.4.1 Hi rihi rito eka ndzimana yo sungula leri hi kombaka leswaku Vatsonga a va ha tinyungubyisi hi ririmi ni ndhavuko wa vona; kumbe vutinyangubyisi byi le hansi swinene? (1)
- 2.4.2 Mutlhokovetseri u vula yini loko a ku "... ndhavuko... Wona i mana wa ririmi? (2)
- 2.4.3 Eka ndzimana ya vumune mutsari u ri "Lava saleke i masirha ya Vatsonga." Xana xigego lexi xi vula yini naswona hikokwalaho ka yini a vula leswi"? (4)
- 2.4.4 Xana mutlhokovetseri u vula yini loko a ku "Ririmi raku ri hundzukile mbheveve". (2)
- 2.4.5 Mutlhokovetseri u hi komba yini hi ririmi ni ndlhavuko wa Xitsonga eka Xitlhokovetselo lexi? (3)
- 2.4.6 Hlamusela hi ku komisa leswi ndzimana yo hetelela yi vulaka swona. (3)
- [15]

XIYENYE XA B

Ntlangu: *Xihlovo xa le mahlweni madlayisa torha*: Baloyi T.M.

XIVUTISO XA 3

Hlawula xivutiso xin'we ntsena eka xiyenge lexi u hlamula xona.

- 3.1 Matixisa a ri wansati wa makwanga, wo ka a nga enerisiwi hi leswi a nga na swona. Kombisa ntiyiso wa leswi hi ku tshaha leswi nga eka ntlangu wa Xihlovo xa le Mahlweni Madlayisa Torha. [30]

KUMBE

3.2 Hlamula swivutiso leswi landzelaka:

- 3.2.1 Xana hi xihlolo xa le Mahlweni lexi ku vulavuriwaka hi xona eka ntlangu lowu? (3)
- 3.2.2 Xana i mani a nga tidlayisa torha? Naswona hikokwalaho ka yini ku vuriwa leswi? (3)
- 3.2.3 Mutsari u fikelerile eku thiyeni ximunhuhatwa Gemba xana? Seketela. (3)
- 3.2.4 Kombisa leswi Gemba a nga tisa xiswona ni maambalele ya yena loko a ya dlaya Xixurhana. (3)
- 3.2.5 Loko Gemba a vutisa Matixisa xivangelo xo lava ku susa Xixurhana emisaveni, loko Matixisa a ta va a tlhelele ra vumbirhi, u te i yini? (3)
- 3.2.6 Xana leswi Xixurhana a dlayeriwa swona hi Matixisa u swi kumile? Seketela. (3)
- 3.2.7 Kun'wana eka tsalwa leri Matixisa u vula leswaku u fanele ku hatla "a teka goza ra vukari" I yini lexi a xi endla leswaku a hatla a lava ku teka goza leri? (3)
- 3.2.8 I mani vito ra n'wana wa Matixisa naswona hi ku vona ka wena ri nga va ri vula yini? (3)
- 3.2.9 Kombisa vumunhu bya Matixisa, vula ni leswaku hikokwalaho ka yini u ehleketa leswaku i munhu wo fana ni loyi u n'wi kombiseke (6)

[30]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: [30]

**XIYENGE XA C
XIVUTISO XA 4**

Hlamula xivutiso xin'we ntsena eka xiyenge lexi. XIYAXIYA: Nhlawulo ya wena yi ta lawuriwa hi ya xiyenge xa B. Loko u hlamule 3.1 eka B, hlamula 4.2 eka C; kasi loko u hlamule 3.2 eka B, hlamula 4.1 eka C.

NOVHELE

Ntsendzeleki: G.S. Khosa

4.1

"Loko a swi endleka ku va ndzi tlhela ndzi hundzuka ricece, a ndzi ta landza swileriso swa lavakulu evuntong'wini bya mina. Vakhale a va hembangile loko va ku ku yingisa swi tlula Magadzelo."

Lawa i marito ya Ntsendzeleki, kombisa ku xaniseka ka yena hinkwako endzhaku ka ku va a nga yingiselanga mana wa yena.

[30]

Phendla

KUMBE

4.2 Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

4.2.1 Xana ku tsendzeleka i ku endla yini? (2)

4.2.2 Vula swilo swimbirhi leswi nga endla hi Fumani ku kondza Ntsendzeleki a vona leswaku vukati lebyi a byi rindzerile a byi nga ri kona ivi a tsendzeleka. (4)

4.2.3 Kombisa ku hambana exikarhi ka Fumani na Ntsendzeleki. (6)

4.2.4 N'wa-Masinga a nga n'wi rhandzi Ntsendzeleki. Ina kumbe ee kutani u seketela nhlamula ya wena hi leswi nga eka tsalwa leri? (5)

4.2.5 Xana Ntsendzeleki a tshike xikolo eka ntangha mani naswona i yini xivangelo xa ku va a tshike xikolo? (4)

4.2.6 Hlamalani a a ri munhu wa tintswalo swinene, hi swona kumbe a hi swona? (1)
Seketela mhaka leyi hi leswi nga eka tsalwa. (6)

4.2.7 Nyika dyondzo leyi hi yi kumaka eka novhele leyi. (2)

[30]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: [30]

TIMAKISI HINKWATO: 100